

TA'LIM-TARBIYA JARAYONINI TAKOMILLASHTIRISHDA USTOZ-SHOGIRD TIZIMINING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Matqurbanova Gúlchexra

Qaraqalpaqstan Respublikasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15227450>

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirishda ustoz-shogird tizimining pedagogik va psixologik xususiyatlari tahlil qilinadi. Ustoz-shogird munosabatlari ta'lim jarayonida individual yondashuv, bilimlarning vorisiyligi, amaliy mashg'ulotlar ustunligi va motivatsiyani oshirish kabi pedagogik tamoyillarga asoslanishi ko'rsatilgan. Shuningdek, bu tizimning psixologik jihatlari – rivojlanishning individualligi, ijtimoiy o'zaro ta'sir, shaxsiy mas'uliyat va ustozning psixologik ta'siri kabi omillar orqali shogirdning shaxsiy kamolotiga ta'siri o'rganiladi. Ustoz-shogird tizimining zamonaviy ta'lim jarayonidagi o'rni, mentorlik tizimi, kasbiy amaliyot dasturlari va elektron ta'lim vositalari orqali takomillashishi yoritib beriladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ushbu tizimni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish ta'lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: ustoz-shogird tizimi, ta'lim-tarbiya, pedagogik tamoyillar, psixologik xususiyatlar, mentorlik, individual yondashuv, bilimlarning vorisiyligi, motivatsiya, ijtimoiy o'zaro ta'sir, zamonaviy ta'lim texnologiyalari.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СИСТЕМЫ «УЧИТЕЛЬ-УЧЕНИК» В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Аннотация. В данной статье анализируются педагогические и психологические особенности системы учитель-ученик в совершенствовании образовательного процесса.

Показано, что взаимоотношения учителя и ученика основаны на таких педагогических принципах, как индивидуальный подход, наследование знаний, превосходство практической подготовки и повышение мотивации в образовательном процессе. Также изучаются психологические аспекты этой системы – индивидуальность развития, социальное взаимодействие, личная ответственность, влияние психологического воздействия педагога на личностное развитие ученика. Будет освещена роль системы наставник-ученик в современном образовательном процессе, совершенствование системы наставничества, программ профессиональной практики и электронных средств обучения. Результаты исследования показывают, что интеграция данной системы с современными педагогическими технологиями имеет большое значение в повышении эффективности образования.

Ключевые слова: система наставник-ученик, образование, педагогические принципы, психологические особенности, наставничество, индивидуальный подход, наследование знаний, мотивация, социальное взаимодействие, современные образовательные технологии.

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE TEACHER-STUDENT SYSTEM IN IMPROVING THE EDUCATIONAL PROCESS

Abstract. This article analyzes the pedagogical and psychological characteristics of the teacher-student system in improving the educational process. It is shown that the teacher-student relationship is based on such pedagogical principles as an individual approach to the educational process, the succession of knowledge, the predominance of practical exercises and increased motivation. It also studies the psychological aspects of this system – the impact on the personal development of the student through factors such as individuality of development, social interaction, personal responsibility and the psychological influence of the teacher. The role of the teacher-student system in the modern educational process, its improvement through the mentoring system, professional practice programs and electronic learning tools are highlighted. The results of the study show that combining this system with modern pedagogical technologies is of great importance in increasing the effectiveness of education.

Keywords: mentor-student system, education, pedagogical principles, psychological characteristics, mentoring, individual approach, inheritance of knowledge, motivation, social interaction, modern educational technologies.

Ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish insoniyat tarixida doimo muhim masalalardan biri bo'lib kelgan. Turli davrlarda va madaniyatlarda bu jarayonning takomillashuvi uchun turli usullar ishlab chiqilgan. Ustoz-shogird tizimi esa qadimdan ta'lim berishning eng samarali usullaridan biri sifatida e'tirof etilgan. Mazkur tizimning pedagogik va psixologik jihatlarini o'rganish ta'lim jarayonini yanada samarali tashkil qilishga xizmat qiladi.

1. Ustoz-shogird tizimining pedagogik asoslari

Ustoz-shogird tizimi pedagogik jarayonda muhim o'rin tutadi va quyidagi asosiy tamoyillarga tayanadi: Individual yondashuv – har bir shogirdning qobiliyatidan kelib chiqib, unga individual yondashish ta'lim samaradorligini oshiradi. Bilimlarning vorisiyligi – ustoz o'z tajribasini shogirdiga o'tkazish orqali ilmiy va kasbiy an'analarni saqlaydi. Amaliy mashg'ulotlar ustunligi – shogird nazariy bilimlarni ustozning bevosita ko'rsatmalaridan foydalangan holda amaliy mashg'ulotlar orqali mustahkamlaydi. Motivatsiyani oshirish – ustozning shaxsiy namunasi shogirdga o'qishga va o'z ustida ishlashga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi.

2. Ustoz-shogird tizimining psixologik xususiyatlari

Psixologik nuqtai nazardan ushbu tizim quyidagi jihatlar bilan ajralib turadi:

Rivojlanishning individualligi – har bir shogirdning shaxsiy xususiyatlari inobatga olinib, uning o‘rishiga imkon beriladi. Ijtimoiy o‘zaro ta’sir – shogird ustoz bilan bevosita muloqot qilish orqali psixologik jihatdan mustahkamlanadi, ijtimoiy moslashuv qobiliyatlari rivojlanadi.

Shaxsiy mas’uliyat – shogird o‘z ustozining ishonchini oqlashga harakat qiladi, bu esa unda maqsad sari intilish va mehnatsevarlik xususiyatlarini shakllantiradi. Ustozning psixologik ta’siri – ustozning shaxsiyati, xulq-atvori va pedagogik mahorati shogirdga kuchli ta’sir o‘tkazadi va uning dunyoqarashiga ijobiy yo‘naltiruvchi omil bo‘lib xizmat qiladi.

3. Ustoz-shogird tizimining zamonaviy ta’limdagi o‘rni

Bugungi kunda an’anaviy ustoz-shogird tizimi zamonaviy ta’lim metodlari bilan uyg‘unlashtirilib, quyidagi usullarda qo‘llanilmoqda: Mentorlik tizimi – professor-o‘qituvchilar yoki tajribali mutaxassislar yosh kadrlarni tarbiyalashda individual yo‘riqnoma berishadi. Kasbiy amaliyot dasturlari – ta’lim muassasalarida ustoz-shogird tizimi orqali talabalar ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sohalarida amaliy ko‘nikmalar hosil qiladilar.

Elektron ta’lim vositalari – ustoz va shogird o‘rtasidagi aloqa zamonaviy texnologiyalar yordamida masofaviy shaklda ham yo‘lga qo‘yilmoqda. Ustoz-shogird tizimining ahamiyati ham shundaki: Ta’lim va tarbiya jarayonining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, bilimlarning vorisliyi va shaxsiy kamolotning uzluksizligini ta’minlaydi. Ushbu tizimning asosiy ahamiyati quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

1. Bilim va tajriba uzatish – Ustoz shogirdga nafaqat nazariy bilim, balki amaliy tajriba va kasbiy mahoratni ham o‘rgatadi. Bu esa shogirdning o‘z kasbida yetuk mutaxassis bo‘lishiga zamin yaratadi.

2. Shaxsiy kamolotga ta’sir – Ustoz nafaqat bilim o‘rgatuvchi, balki ma’naviy yetakchi hamdir. U shogirdning axloqiy, ma’naviy va ijtimoiy jihatdan shakllanishiga ta’sir ko‘rsatadi.

3. Motivatsiya va ruhlantirish – Shogird ustozidan ilhomlanib, o‘z oldiga katta maqsadlar qo‘yadi. Ustozning yutuqlari va shaxsiy namuna bo‘lishi shogirdni harakatga undaydi.

4. Tanqidiy va mustaqil fikrlashni shakllantirish – Ustozning yo‘naltirishi orqali shogird mavhum va murakkab masalalarni hal qilish ko‘nikmalariga ega bo‘ladi, fikrlash qobiliyati rivojlanadi.

5. Ijodiy yondashuvni rivojlantirish – An’anaviy bilimlarni o‘rgatish bilan birga, ustoz shogirdga mustaqil izlanish va innovatsion fikrlash ko‘nikmalarini shakllantiradi.

6. Jamiyatda vorislik tizimini mustahkamlash – Ustoz-shogird munosabatlari natijasida avlodlar o‘rtasida uzluksiz bog‘liqlik yaratiladi. Kasbiy, ilmiy va madaniy an’analar yangi avlodga yetkaziladi.

7. Zamonaviy ta'lim tizimiga moslashuvchanligi – Bugungi kunda bu tizim mentorlik, masofaviy ta'lim va amaliyot dasturlari orqali yanada rivojlanib, har bir shogirdga individual yondashish imkonini bermoqda.

Ushbu omillar ustoz-shogird tizimini nafaqat an'anaviy ta'lim jarayonida, balki zamonaviy pedagogik yondashuvlarda ham muhim metod sifatida qo'llash zarurligini ko'rsatadi.

Ustoz-shogird tizimi ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etishda muhim omil bo'lib, uning pedagogik va psixologik jihatlarini chuqur o'rganish ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Ustozning yetukligi va shogirdning intilishi natijasida mustahkam bilim asosiga ega, mustaqil fikrlovchi va jamiyat uchun foydali shaxs shakllanadi.

Zamonaviy ta'lim tizimida ustoz-shogird tamoyillarini ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish ta'lim samaradorligini yanada oshirish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, ustoz-shogird tizimi ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etishda muhim o'rin tutadi.

Ushbu tizim pedagogik va psixologik jihatlarini orqali nafaqat bilim berish, balki shogird shaxsini har tomonlama rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Ustozning shaxsiy namuna bo'lishi, individual yondashuv va motivatsiya berish kabi omillar shogirdning ta'lim jarayonida muvaffaqiyatga erishishiga ko'maklashadi.

Bugungi kunda ustoz-shogird tizimi zamonaviy ta'lim texnologiyalari bilan uyg'unlashib, mentorlik dasturlari, kasbiy amaliyotlar va masofaviy ta'lim vositalari orqali yanada rivojlanmoqda.

Ushbu tizimning zamonaviy ta'limga moslashtirilishi ta'lim sifatini oshirish bilan birga, mustaqil fikrlovchi va ijodkor yoshlarni tarbiyalashda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, ta'lim-tarbiya jarayonida ushbu tizimning afzalliklaridan keng foydalanish va uni yanada takomillashtirish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

REFERENCES

1. Абдуллаев А. “Педагогика назарияси ва амалиёти”. – Тошкент: Фан, 2020.
2. Нишонава С. “Таълим ва тарбия назарияси”. – Тошкент: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2019.
3. Vygotsky L.S. “Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes”. – Harvard University Press, 1978.
4. Dewey J. “Experience and Education”. – Macmillan, 1938.
5. Hasanboyeva O. “Pedagogik innovatsiyalar va zamonaviy ta'lim texnologiyalari”. – Toshkent: Universitet, 2021.

6. Қосимов Н. Ва бошқалар. “Педагогика: назария ва методика”. – Тошкент: Fan va texnologiya, 2018.
7. UNESCO. “Teaching and Learning: Achieving Quality for All”. – Global Education Monitoring Report, 2020.
8. Интернет манбалари: www.ziynet.uz, www.sciencedirect.com.